

6. Auto. A.T.U. – Mai, 2008. – 14 S. – www.atu.de
 7. Gala. – № 12. – 13. März 2008. – 144 S. – www.gala.de
 8. Homes & Gardens. – № 2. – April/März 2001. – 156 S. – www.ipm-verlag.de

УДК 811.81'373

С. В. Серета,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

СПОСОБИ УТВОРЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню способів утворення медичних термінів у сучасній турецькій мові, проведено детальний системний аналіз медичної лексики. У роботі розглянуто найпоширеніші способи термінотворення у турецькій медичній лінгвістиці та виявлено нові тенденції їх використання та розвитку.

Ключові слова: медицина, термінологія, медична лексика, термінотворення, спосіб, словотвір, словотворчий елемент.

METHOD FOR THE FORMATION OF MEDICAL TERMS IN MODERN TURKISH LANGUAGE

The article studies the ways of the formation of medical terms in modern Turkish language, a detailed system analysis vocabulary. It describes the most common methods of terminology in the Turkish medical field and revealed new trends in their use and development.

Purpose is to study the functioning of medical terms in Turkish language. In our research we studied the development of medical terminology, medical terminology study in a Turkic language.

Medical terminology is an important section of Turkish language terminology and topical issues in the development of lexical system. In the Turkish language we have such methods of terminology: afiksation, conversion, compounding and create phrases, borrowing, abbreviations, and methods related to the activities of the Turkish Linguistic Society – borrowing and terminologization archaic and dialect vocabulary and vocabulary of literary language memory monuments of Turkish and Turkic writing. The study presents an explanation of each ways of terms and their examples, historical reasons for their formation and development.

The study showed that Turkish medical terminology is an organic part of the vocabulary of the Turkish language. Its specific feature is very pronounced in its international general medical terminology, dictated by the needs of science itself.

Key words: medicine, terminology, medical vocabulary, terminology, method, word formation, word-building elements.

СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ В СОВРЕМЕННОМ ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена исследованию способов образования медицинских терминов в современной турецком языке, проведен детальний системный анализ лексики. В работе рассмотрены наиболее распространенные способы терминологизации в турецкой медицинской отрасли и обнаружены новые тенденции их использования и развития.

Ключевые слова: медицина, терминология, медицинская лексика, терминологизация, способ, словообразование, словообразовательный элемент.

Туркські мови, в тому числі й турецька мова, пройшли досить довгий і нелегкий шлях розвитку, про що свідчить їх багатий словниковий склад, система діалектів. Медична термінологія є важливим розділом терміносистеми турецької мови, та чи не найбільш актуальним питанням у розвитку її лексичної системи.

Актуальність дослідження. Безперервні зміни, що відбуваються в термінології пов'язані з безпосереднім зв'язком мови та усіх сфер діяльності людини. Кількість застарілих слів зменшується, з'являються терміни іншомовного походження та турецькі слова, над якими працює Турецьке Лінгвістичне Товариство.

Мета роботи полягає у вивченні розвитку та функціонуванні медичних термінів турецької мови. Відповідно до заданої мети в роботі поставлено такі **завдання:**

- дослідити розвиток медичної термінології;
- розглянути вивчення медичної термінології в тюркології;
- дослідити основні способи творення турецьких медичних термінів в сучасній літературній турецькій мові;

Методи роботи: суцільної вибірки, лексико-семантичний, описовий та порівняльно-історичний метод.

Практична цінність нашого дослідження полягає в тому, що воно сприяє визначенню місця турецької медичної термінології в загальній системі лексики, поглиблює наші уявлення про семантику певних слів турецької мови. Зібраний матеріал з медичної термінології можна практично застосовувати при складанні академічних, навчальних, термінологічних словників, насамперед, медичних словників. Дослідження медичних термінів має велике наукове значення, так як воно дає можливість виявити ресурси словотворчості в турецькій медичній термінології, що формувалася протягом багатьох тисячоліть, визначити джерела утворення даних назв, створених турецьким народом, розкрити лексичні та семантичні особливості.

Кожна мова має свій набір засобів термінотворення, співвідношення між ними і особливості термінологічної системи, що склалися в ході розвитку цієї мови. Медична термінологія у сучасній турецькій мові, яка формувалася протягом століть, продовжує свій динамічний розвиток. Медицина є однією з найдавніших галузей науки, понятійний апарат якої досить чітко розвинений. Існуюча терміносистема медичної справи у сучасній турецькій мові, змінюється і постійно удосконалюється під впливом різноманітних процесів, що відбуваються як у самій мові, так і під впливом розвитку самої медичної науки, а також тих явищ, котрі відбуваються у суспільстві взагалі.

За останні роки суттєво активізувалось вивчення термінології теоретичної та практичної спрямованості. Це пов'язано з небувалим зростанням значущості термінології в сучасній турецькій мові, зокрема інтересу до термінотворення. Хоча проблеми словотвору в загальнолітературній мові привертають увагу як турецьких, так і інших науковців (І. В. Арнольд, Н. Ю. Бондаренко, В. О. Вінокур, Д. М. Вольфберг, С. М. Снікєєва, Ю. А. Зацний, А. Г. Ніколенко, W. Fleischer, Н. Heringer, M. Vasconcellos), питання термінотворення залишаються відкритими для досліджень.

У турецькій мові можна виділити такі способи термінотворення: афіксація, конверсія, словоскладання і створення словосполучень, абрєвіація, а також способи, пов'язані з діяльністю Турецького Лінгвістичного суспільства – запозичення

і термінологізація архаїчної і діалектної лексики, а також лексики літературної мови пам'ятників турецької і тюркської писемності [6, ст. 97].

Спосіб афіксації – найпоширеніший спосіб термінотворення в турецькій мові, яка, будучи аглютинативною, володіє можливостями для афіксального словотворення. За допомогою відповідних афіксів від дієслівних основ можна утворювати іменні частини мови, і навпаки, від іменних основ утворюються дієслова [4, ст. 78]. Наприклад:

- 1) *-ci* (*bevlıyeci* – уролог, *cildiyeci* – дерматолог);
- 2) *-ık* (*hapşırık (-ği)* – чханья; *çıkık (-ği)* – вивих; *öksürük (-ğü)* – кашель; *yanık (-ğı)* – опік);
- 3) *-lı* (*felçli* – паралізований);
- 4) *-lık* (*bağışıklık (-ğı)* – імунітет, *bozukluk (-ğu)* – пошкодження, розлад, *düztabanlık (-ğı)* – плоскостопість, *kansızlık (-ğı)* – анемія, *otacılık (-ğı)* – лікування лікарськими травами, знахарство, *sağırılık (-ğı)* – глухота).

Словотворення медичних термінів також ще можливе за допомогою ізафету. Термін «ізафет», запозичений з арабської мови, служить для вираження особливого виду словосполучення – поєднання імен, а також субстантивованих прикметників, числівників і деяких займенників. Ізафет – це іменні означальні сполучення. Ізафети можуть будуватися за принципом узгодження (або ж неповного узгодження) чи прилягання. У письмовому різновиді літературної мови в ізафетах, як і в усіх видах означальних словосполучень, послідовно діє закон передування означального перед означуваним [10, ст. 342].

Ізафет оформлюється за допомогою морфологічних показників – афіксів. Існує три типи ізафета – безафіксний, одноафіксний, та двоафіксний [10, ст. 215]. Але для творення медичних термінів використовується тільки два типи ізафету: безафіксний ізафет (*estetik müdahale* – пластична операція; *müsekin ilaçlar* – заспокійливі ліки;) та одноафіксний ізафет (*adale romatizmi* – м'язовий ревматизм; *akciğer filmi* – флюорографічний знімок).

Одним з найбільш продуктивних словотворчих елементів медичної термінології є грецький суфікс *-itis*, котрий означає «запальний процес», наприклад *pancreatitis*, *encephalitis*, *gastritis*, *rhinitis*. Цей суфікс не лише часто використовується в медицині, але і поширюється в лексику інформаційних технологій та політики, не змінюючи своєї негативної, «хворобливої» конотації (*googleitis*, *boomeritis*).

Кожна мова у процесі історичного розвитку вступає у відносини з іншими мовами. Як результат, відбувається взаємобогачення мов лексико-синтаксичними структурами, морфологічними елементами. У випадку негативного впливу відбувається пригнічення однієї мови іншою чи іншими. Обидва ці процеси можна простежити на різних етапах розвитку турецької мови.

Турецька мова має багато запозичень з арабської, перської, латинської, німецької, французької, англійської мови., це обумовлено історією турецького народу [12]. Проблема запозичень являє собою одне з найактуальніших лексичних питань турецької мови на всіх етапах її формування та розвитку.

У роки існування Османської імперії на турецьку мову впливали арабська та перська мови. Арабська мова – мова релігії, а перська була мовою літератури та поезії. Запозичення з цих мов входять до лексичного ядра турецької мови і вже навіть не сприймаються турками як запозичення. Наприклад:

- з арабської мови: *ameliyat (-ti)* – хірургічна операція, *beviye* – урологія, *fituk (-ğı)* – грижа, *hançere* – гортань, *hap (-pi)* – пігулка, *idrar* – сеча, *tıp* – медицина.

Лексичні запозичення із західних мов почали входити в турецьку мову з періоду завоювання Анатолії і тривають ще й досі. Слова пов'язані з побутом, почали використовуватися ще в XI ст. У наступні століття турецька мова запозичила багато слів, що стосувалися мореплавства і відкриття нових земель.

Взагалі, історичними причинами було обумовлено те, що відносини турецької мови з європейськими розвивалися в основному через французьку мову. З другої половини XIX ст. багато наукових термінів увійшли в повсякденне життя турків через французьку мову. Також завдяки французькій турецька мова збагатилася термінами з різних галузей науки й техніки з латинськими та грецькими коренями. Багатство словотвірних елементів, як правило, латинсько-грецького походження, але вкорінених в англійську мову, значною мірою задовольняє потреби побудови нових термінів.

Якщо говорити про медичні терміни, які увійшли в склад турецької термінології з французької мови, це є видозмінені терміни з латинської мови.

Наприклад:

- з французької мови: *adenit (-ti)* – аденіт, *adenom* – аденома, *adet (-ti)* – менструація, *alerji* – алергія, *alerjik* – алергічний, *alerjik reaksiyon* – алергічна реакція, *ambulans* – швидка допомога, *anemi* – анемія, *anestezi* – анестезія, наркоз, *anjın* – ангіна, *apandisit* – апендицит, *apse* – абсцес, нарив, гнійник, *aseptik* – асептичний, *astım* – астма, *bakteri* – бактерія, *beviye* – урологія, *dermatolog* – дерматолог, *dezenfeksiyon* – дезінфекція, *diabet (-ti)* – діабет, *difteri* – дифтеріт, дифтерія, *diyare* – діарея, *doz* – доза, *dozaj* – дозування, *egzama* – екзема, *enfarktüs* – інфаркт, *enfeksiyon* – інфекція, *glokom* – глаукома, *kolera* – холера, *larenjit (-ti)* – ларингіт, *lenfa* – лімфа, *nevrit* – неврит, *nevroz* – невроз, *penisilin* – пеніцилін, *sistit (-ti)* – цистит, *tüberküloz* – туберкульоз.

Грецькі та латинські запозичення є найдавнішими запозиченнями у структурі медичної термінології будь-якої мови. Досліджуючи турецьку медичну термінологію, ми знайшли декілька прикладів латинських медичних термінів, які увійшли у лексичний склад турецької мови. Наприклад:

- з латинської мови: *ampul* – ампула, *koma* – кома, *paranoya* – параноя.

Англійські та німецькі запозичення з'являються в турецькій мові наприкінці XIX ст., але їх дуже мало.

- з німецької мови: *aspirin* – аспірин;

Ще в медичній термінології у сучасній турецькій мові існує особлива категорія термінів – епонімів, утворених від власних назв. Епонім (гр. – той, що дає ім'я, назву) – особа, від імені якої утворений будь-який інший онім [1, ст. 502]. За даними дослідників медичної турецької термінології, епонімічні назви складають приблизно 30 % від загальної кількості термінів, більшість з яких припадає на неврологію та психіатрію. Власні назви були та залишаються вагомим джерелом формування наукової мови турецької медицини, про що свідчить той факт, що епонімічними термінами переважані майже всі мікросистеми медичної термінології. Найбільш поширеними сферами вживання онімів є номінація хвороб, синдромів, операцій, реакцій, методів дослідження, а також деяких анатомічних утворень тощо.

Сучасні мовознавці пов'язують виникнення епонімічних термінів насамперед з позамовними факторами: історичними, соціальними, психологічними, а з лінгвістичної точки зору формування термінів-епонімів є різновидом метонімічного переносу. Завдяки вживанню власних назв у медичній термінології «категорія» мовної особистості, починаючи з Гіппократа, продовжує залишатися ключовою в термінознавчих процесах.

Для медичної термінології є більш характерним широке, порівняно із загальнолітературною мовою, використання власних назв як основи для творення нової мовної одиниці, де відомі терміни функціонують як звичайні і повноправні

найменування. Про давні традиції використання епонімів у мові медицини свідчить той факт, що ім'я «батька медицини» Гіппократа знайоме медикам, починаючи з *Hipokrat yemini* – клятви Гіппократа, якою вони присягають на вірність медицині. Ім'я засновника європейської медицини увійшло також до складу таких клінічних термінів: *Hipokrat yüzü* – обличчя («маска») Гіппократа, що означає поступову зміну рис обличчя вираючої людини, *Hipokrat sıçrama (akçiğer hastalığı)* – «сплеск» Гіппократа, звук у грудній клітині, характерний для гідропневмоторакса, *Hipokratik parmaklar, Çomak parmak* – ніготь Гіппократа, опукла форма нігтя як симптом остеоартропатії.

Абревіація є одним із структурних типів утворення термінології медицини. *ATEM – Alköl ve Uyuşturucu Bağımlılarını Tedavi Merkezi* – Клініко – діагностичний центр, *TKS – Tam Kan Sayımı* – Клінічний аналіз крові, *BAG – Beyin akım grafiği* – електроенцефалограма, *MVB – Merkezi Venöz Basıncı* – Центральний венозний тиск. З приводу творення термінів за допомогою абревіації Д.С.Лотте казав, що цей метод часто призводить до псування та перекручування мови й до технічних помилок. У цей же час учений зауважує, що можна застосовувати цей спосіб творення, у випадку якщо буде «збережено почуття міри, мовного чуття і термінологічного смаку» [5, ст. 220] В. М. Лейчик зазначає, що створення абревіатур є найпродуктивнішим способом компресії багатослівних назв. Вживання скорочень безумовно призводить до раціоналізації фахової комунікації, утворені короткі форми підвищують «читабельність» наукового тексту (але тільки для фахівця). Інтенсивне входження в ужиток абревіатур зумовлене перш за все екстралінгвістичними чинниками, зокрема активізацією міжнародних зв'язків Республіки Туреччини в галузі медицини, співпрацею держави з міжнародними організаціями; є одним із виявів пристосування терміносистеми до умов сучасної наукової комунікації в багатьох мовах світу.

Проведене дослідження показало, що, турецька медична термінологія – органічна частина лексики турецької літературної мови. Її специфічною рисою слід визнати особливу виразність у ній загальної інтернаціональної медичної термінології, що диктується потребами самої науки. Медична термінологія являє собою практичну діяльність і систему наукових знань про збереження та зміцнення здоров'я людей, лікуванні хворих та попередження хвороб, про досягнення людським суспільством довголіття в умовах здоров'я і працездатності. Медицина розвивалася в тісному зв'язку з усією життєвою суспільством, з економікою, культурою, світоглядом людей. Як і всяка інша галузь знань, медична термінологія є не з'єднанням готових, раз назавжди даних істин, а результатом тривалого і складного процесу зростання і збагачення.

Література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М., 1966. – 608 с.
2. Бекишева Е. В. Специфика процессов образования производных терминов: автореф. дис: канд. филол. наук. – Саратов, 1992
3. Гринев – Гриневич С. В. Терминоведение учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С. В. Гринев-Гриневич. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 304 с.
4. Гордлевский В. А. Грамматика турецкого языка / В. А. Гордлевский. – Инст. Востоковед. им Н. Нариманова, 1928. – 159 с.
5. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика / Андрій Георгійович Ніколенко. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 528 с.
6. Полякова В. Е. Вопросы лексики современного турецкого литературного языка. автореф. дис. канд. филол. наук. – Л., 1953. – 317 с.
7. Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков / Э. В. Севортян. – М. : Наука, 1974. – 2003. – ТТ. 1-7.
8. Шамсутдинова Р. Р. Медицинская терминология в татарском языке: автореф. дис: канд. филол. наук. – Казань, 2000. – 219 с.
9. Nişanyan Sevan Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Kökenbilim Sözlüğü // Turkiston Kutubxonasi, – 978 с.
10. Щека Ю. В. Практическая грамматика турецкого языка / Ю. В. Щека. – М. : АСТ: – Восток Запад, 2007. – 666 с.
11. www.tdk.gov.tr/index.php
12. www.academia.edu/6519624/Лексичні_запозичення_в_турецькій_мові

УДК 811.161.2'373.611

Т. В. Сіроштан,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СЛОВОТВІРНА СТРУКТУРА АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ «СЛОВНИКА МОСКОВСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО» В. ДУБРОВСЬКОГО)

У статті розглядаються дериваційні особливості абстрактної лексики української мови початку ХХ століття на прикладі лексикографічної праці В. Дубровського, аналізуються лексико-словотвірні типи абстрактів, визначається продуктивність дериваційних засобів і словотвірна активність мотивувальних основ.

Ключові слова: дериваційне значення, словотвірний тип, абстрактні іменники, суфікс, формант.

THE WORD-BUILDING STRUCTURE OF THE ABSTRACT NOUNS IN UKRAINIAN LANGUAGE OF THE BEGINNING OF THE XX CENTURY (BASED ON THE «SLOVNYK MOSCOWSKO-UKRAINSKY» BY V. DUBROVSKY)

The article studies derivative peculiarities of abstract nouns of the Ukrainian language at the beginning of the XX century, analyzes the word-forming types of abstract nouns in the example of lexicography work of V. Dubrovsky. It is established that abstract names compile a significant layer of the vocabulary of modern Ukrainian language, which includes words of different parts of speech, but very often nouns, which denote notions that have no real implementation, that indicate the state, sense, process, quality, character traits, different intellectual manifestations of human, relationships between individuals, nations, the concept of etiquette, are scientific and industrial terms. Trend to transfer generalized signs of abstract nouns with **-ість** and **-ств(о)**, that inherent to modern Ukrainian language, was clearly delineated at the beginning of the twentieth century. Names with the quality of thing occur as well with using suffixes **-ом(а)**, **-иц(я)**, **-ин(а)** from adjective bases, other derivatives are rare. Formants **-анн(я)**, **-енн(я)**, **-ин(а)**, **-иц(я)**, zero suffix are used to indicate a generalized action. Substantive names with abstract meaning are smaller group according to its number, which is represented mainly in derivatives with suffix **-ств(о)** and konfix derivatives. Foreign formants in the sample dictionary word-building structure are observed in a small number of verb abstracts with **-аиц(я)** and substantive names with **-ик(а)**.

Key words: derivative meaning, word-forming type, abstract nouns, suffix, formant.